

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА

Генерал-потпуковник **МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ**

„СНАГА И ЗНАЧАЈ МАНЕВРА“

У јануару ове године у издању Војноиздавачког завода „Војно дело“ изашла је студија генерала Пека Дапчевића под насловом „Значај и снага маневра“, која претставља врло солидну анализу искустава НОБ, затим Првог и Другог светског рата (посебно националних ратова), као и рата у Кореји.

Кроз разне описе „маневра“ генерал Дапчевић нам је, уз вешто коришћење појединих мисли Врховног команданта друга Тита, успео да да карактер нашег рата — а кроз то и нашу стратегију и тактику, коју је друг Тито одређивао. Уочавајући правилан однос и опште могућности наших јединица, с обзиром на степен њихове изградње, чврстине, наоружања и др., у погледу извршења појединих тактичких радњи, аутор правилно износи да је било „неопходно узајамно прилагођавање војске тактици и тактике војсци“ (69*). Ради правилног одређивања стратегије и тактике у току НОБ, природно је што је Врховни командант још од самог почетка устанка решавао „питање употребе наших оружаних снага не само на читавој територији Југославије, већ и посебно у сваком поједином рејону земље, како према степену развика борбе у њима, тако и према свим осталим условима“ (67). А једно од главних питања које је требало решити било је „да ли ћемо се упуштати у отсудне и крупне операције или ћемо са окупатором најприје водити многобројне ситне а касније све веће и веће бојеве и изводити даноноћне акције на што ширем оперативном пространству, без обзира на то што смо могли водити и веће битке, нарочито од оног тренутка када смо почели стварати своју организованију војску“ (68). Затим аутор са правом долази до закључка да би било бесмислено изводити круте операције, јер би то неминовно довело до неуспеха и одвело „у авантуризам“ (68), и да већ од самог почетка устанка треба осигурати „сталну офанзиву“ (70), а избегавати држање крутих фронтова — што се неминовно налагало, „јер су се и земља и народ могли ослободити само активним — офанзивним дејствима“ (81). Ова чињеница — да се је народ дигао на оружани устанак, да се је стварала армија за ослобођење поробљеног народа — јасно је давала и карактер нашем рату и одређивала стратегију и тактику. Услед тога што ову чињеницу нису схватили, појединци долазе и до

*) Бројеви у заградама означавају стране у књизи „Значај и снага маневра“.

погрешних закључака сматрајући наша борбена дејства „као реакцију на акције непријатеља“ (55). Међутим, ако би се само мало боље анализирао дејства у НОБ, онда би се лако увидело да је непријатељ био принуђен да предузима разне „акције“, да скида са разних фронтова своје дивизије и да их доводи у Југославију, да свим силама настоји да створи разне квислиншке јединице баш ради нашег постојања, ради наше активне борбе за ослобођење наших народа. Због тога је аутор у једном посебном одељку, документовано побио сва ова неправилна схватања.

У студији је дато довољно места морално-политичком фактору. „Маневри и дејства у нашем рату, у стратегиском, оперативном и тактичком смислу, имали су солидну и морално јаку политичку основицу која се дубоко преплијетала са самим борбеним дејствима у сваком посебном боју и операцији и која је готово редовно утицала на ток операција, па чак и одређивала њихов позитиван исход и смисао“ (14). Ову мисао је аутор у даљим излагањима посебно подвукао и недвосмислено истакао да су морално-политичка снага наших бораца и јединица, њихово политичко јединство и чврстина одређивали успех у појединим акцијама; то је давало карактер акцијама, како у смислу оперативног замаха, тако и у погледу темпа напредовања, степена упорности у појединим борбама, често пута је политика одређивала правац дејства, итд. Само правилним учовањем морално-политичког фактора може се разумети и видети величанствена борба наших јединица и на Неретви и на Сутјесци и на стотинама и стотинама других места.

Дајући посебно место морално-политичком фактору, аутор са пуним познавањем истиче напоре и заслуге Партије у стварању „политичке основице“, не само у току рата, већ и у предратном периоду; у стварању кадрова који су могли да стану на чело наоружаног народа и у васпитању широких радних маса. Увиђајући сложеност утицаја политичког фактора на војна дејства и ових на политику — аутор је дошао до закључка да је „политика морала постављати такве захтеве који су одговарали карактеру и политичким циљевима рата у цјелини. Она је то обезбеђивала у првом реду складним повезивањем политичких мјера и војничких дејстава политички свјесне, и зато тако снажне, наше Армије. Захваљујући таквој испреплијетаности политичких и војничких захтјева, која је код нас била већа него итдје, многа политичка питања су се морала рјешавати војним мјерама и обратно“ (19). Природно, дајући право место политичком фактору и Партији — аутор констатује да ће онај ко не схвати „да је тактика и стратегија Партије у нашем Народноослободилачком рату, као ни где досад, кроз Народну социјалистичку револуцију, давала печат тактици и стратегији вођења војничких и револуционарних маса, као „учен“ човјек видјети само тактичке или „чак“ и оперативне епизоде рата како су изоловане једна од друге, а не повезане и јединствене какве су стварно биле. Он, према томе, неће разумјети ни наш општи стратегиски маневар (као што га у рату нијесу разумјели неприја-

тељи), ни армију која га је одлично извела“ (65—66). У овако политички сложеном рату, они који желе да анализирају организацију наше Армије, могу наћи и место које је припадало политичким органима. Иако се аутор на томе није задржао, он је потпуно расветлио и истакао важност коју је политички елемент играо у нашој Армији и њеним дејствима.

Аутор је успео да истакне маневар и његову снагу — ту основну поенту ове студије. Он је на многим примерима НОР-а, затим на примерима из Првог и Другог светског рата, као и рата у Кореји, успео да докаже да: вештина победе у рату лежи у вештој примени маневра — али таквог маневра, који је и по свом садржају и по форми у потпуности одговарао одређеној ситуацији — тактичкој или стратешкој. То значи да је маневар могао доћи до свог пуног изражаја, да је морао бити у складу са могућностима и способностима сопствених јединица и да се морао базирати на потпуном познавању стања код непријатеља и изналажењу његових слабих страна. Од овога је зависило и одређивање правца удара, односно вида борбе и форме маневра.

Узалуд ће неки догматичар тражити којим се формама маневра долази до успеха, ако би под формом тражио геометриски облик маневра. Говорећи о формама маневра (170, 171, 175, 177, 178, 212, 267, 268, 270, 274, 275 и др.), аутор не даје решење какве треба да буду геометриске форме маневра, нити уопште жели да скупи маневар а тиме ни веома сложену и врло деликатну делатност и стваралаштво једног ратног команданта. Под формама маневра, аутор подразумева пуни садржај сложеног дејства, које у потпуности одговара одређеној ситуацији. Он ће се огледати некад у дејству малим снагама на фронт, а главнином у позадину (како нас је томе учио друг Тито), други пут применом маневарске одбране — испреплетане са низом активних дејстава, итд., итд. Другим речима: из ауторовог излагања треба уочити да ће форми маневра бити толико, колико и ратних ситуација за једну јединицу која треба да их изводи. „Управо ти различити поступци, обично веома вјешто, често пута лукаво и препредено замишљени, у којима ће неки од елемената добити битнију улогу, омогућавају да форме маневра могу бити веома различите и да сваки маневар има своју идеју — идеју маневра“ (171). А ово значи да старешински кадар мора добро да познаје војну и политичку страну рата и да своје знање и ратно искуство еластично прилагођава одређеној ситуацији у којој се буде нашао. Ово је аутор јасно изразио речима: „Наш рат има специфично обиљежје у томе што смо свјесно, плански и у складу са одговарајућим објективним факторима на пракси стално стварали потребне услове за вођење успешне борбе и што смо се вјешто прилагођавали свакој новој ситуацији која би настала као посљедица наших тежњи и дејстава или мимо наше воље“ (22) и даље „Оно што ће нашој Армији свакако остати као трајан и драгоцјен капитал јесте живи, предузмљиви, стално иницијативни партизански дух, који је прожимао све наше операције, сваки наш маневар, свако наше борбено дејство“ (45).

Маневар и његову снагу аутор је најбоље истакао у самом предговору да би их касније кроз студију разложио, анализирао и поткрепи бројним ратним примерима.

Анализирајући рад Оперативне групе Врховног штаба, која је дејствовала под непосредним руководством друга Тита и извела најпознатије маневре, по својој замисли веома сложене и деликатне, аутор каже да је ова група „дала карактер сталног покрета — комбинаваних и смелих маневара, као и брзих концентрација, како ради наношења удара, тако и у циљу брзог извлачења (отступног маршманевра) својих снага — да би се избјегли удари крупних непријатељских формација“ (51) и, даље, додаје „стални покрет и активна дејства била су систем живота и рада те изразито маневарске групе која је извршавала све веће и крупније оперативне и оперативно-стратегиске задатке“ (51). Овакву улогу Оперативне групе аутор поткрепљује и следећим гледањем друга Тита: „Увјерен сам да када ми кренемо са једно четири до пет пролетерских бригада у једном правцу, да неће бити те силе која би нас зауставила, да ће опет бити ослобођене територије...“ (208—209).

У продубљивању маневра и његове снаге, аутор је дошао до закључка, да и бројно и технички слабије снаге правилном и вештом применом маневра, могу водити успешне борбе са далеко надмоћнијим непријатељем. „Ова веома успјешна дејства 4 корпуса показују да и у савременим условима рата могу успјешно маневровати и оне јединице које се споро крећу (пјешке), чак и на великим отстојањима, без обзира на то што су непосредно прије тога водиле дуже и тешке борбе“ (236).

У анализи НОР-а, као и дејстава Српске и Црногорске војске 1914 и 1915 године, аутор налази — што касније и у посебним глављима обрађује — снагу за борбу слабијег противу јаког и бруталног окупатора, као и средства и методе за борбу противу модерне ратне технике. Овим се ни најмање не потцењује ратна техника. Њој је дато право место, али човеку, који треба да примени ту технику и ономе који треба да се брани од ње дато је примарно место.

Аутор је разматрао и неке интересантне маневре у Другом светском рату на Источном и Западном фронту, као и у Кореји — извлачећи извесна искуства — и дошао до закључка зашто је и где било или није било успеха. Природно је што су се ови маневри разликовали од претходних не само по величини снага и ратној техници која је употребљена, него и по томе што техника и величина армије имају свог одраза и на форму маневра и на његово извођење. Овде је веома важно уочити да су се ови маневри у већини случајева ослањали у првом реду на велику надмоћност живе силе и технике (са ретким изузецима — случај Немаца у Италији и др.), док су у раније споменутим маневрима, у већини случајева, бројно и технички слабије снаге у одређеном моменту остваривале надмоћност (моралну или моралну и бројну) на једној осетљивој тачци и тим вештим и смелим маневром (удар ноћу, удар у позадину и сл.) доводиле непријатеља у ситуацију да буде тучен и побеђен (Цер, Колубара, Неретва, Сутјеска итд., итд.).

У студији је обрађен проблем одбране, како позиционе тако и маневарске — ове друге посебно.

У току НОБ — одбрану смо „примјењивали само из нужде и избјежавали је, с једне стране, зато што никако нијесмо хтјели (нити смо смјели) да се потчинимо непријатељској вољи, а, с друге стране, зато што би нас она навела да бесмислено трошимо своје драгоцене снаге и оскудна средства“ (86). Ово ни у ком случају не значи одрицање од дефанзиве нити ступање у офанзиву по сваку цену, као што је то заступала француска доктрина у почетку Првог светског рата. Одбрана наших јединица у току НОБ — „макар колико била дуго-трајна и тешка — никада није стварала утисак неког узмака или колебања. Напротив, она је вођена само са циљем да се створе услови за прелаз у противнапад (противудар или противофанзиву) чему су наши борци и старјешине стално тежили“ (88).

Одбрана, коју у својој студији разматра генерал Дапчевић без обзира на њен карактер: да ли је позициона или маневарска, не сме да буде статичка — она мора бити динамична, тако „да би се обезбиједило успјешно вођење позициске одбране, мора се благовремено (још приликом планирања) мислити и на маневре, којих има веома много, иако нијесу тако разнолики као у маневарској одбрани“ (91). Али одмах са тим, мора се подвући да се из „жеље за активношћу и тежње да се што прије одбије напад и осујети намјера противника, не би упало у другу грешку — у нервозно и сигничаво ангажовање мањих јединица на неколико, а често и мање важних праваца“ (92).

Из ових мисли мора се уочити да је вођење одбране у целини веома деликатна борбена радња, како у стратешким тако и у оперативним и тактичким размерама. Нанети непријатељу што више жртава и сачувати своје јединице за противнапад (противудар, противофанзиву) — то је основни циљ одбране. Ради постизања овог циља одбране природно је што се морао „тражити компромис између тог живог духа маневра, с једне, и прилично јако изражене статичности позициске одбране, с друге стране“ (93—94), али у тражењу овог компромиса бранилац мора себи обезбедити „слободу прегруписавањем својих снага и правилним и правовременим коришћењем резерви“ (95). Овако схваћена — без обзира да ли је по своме виду позициона или маневарска — одбрана ни у ком случају не може бити шаблон — као например: да се у позиционој одбрани не сме напуштати земљиште, да се на т.зв. првом појасу морају ангажовати главне снаге, и т.сл., или се у маневарској одбрани повлачити са положаја на положај — са равномерним распоредом снага, итд. Ниједна борбена радња не може бити шаблон — она мора бити плод стваралачког рада команданта на бази реалне ситуације. Посебно у одбрани, живи дух команданта мора да дође до пуног изражаја, а још више снага и значај маневра. Овим ни у ком случају не мислимо да потценимо значај и снагу маневра у нападним операцијама, већ морамо подвући да маневар и у одбрани и у нападу — када се располаже ограниченим снагама и средствима, као што је био случај код нас у НОБ, код Српске и Црногорске војске у Првом светском рату, и др. — добија

првостепени значај, и да се над непријатељем може постићи само релативна надмоћност (у одређеном времену и тачци) једино правилном и вештом применом маневра. То је аутор веома исцрпно анализирао на низу примера и дошао до закључка да ће се „„Фронтони“ помилјерати тамо — амо, као код нас и у Кореји, а бојеве и операције добијаће онај ко прије искрвари непријатеља и успије да сачува своје снаге за одлучујући окршај“ (104).

Ако би неко од читалаца ове студије једнострано посматрао дате описе из наше НОБ, па и закључке из истих, могао би доћи и до погрешних констатација, наиме, да економска и оперативна основица немају значаја, да се јединице могу слободно повлачити, напуштати фронтоне, градове и т.сл. и да та маневарска одбрана добија карактер велике лабилности. Међутим, код маневарске одбране време и простор на коме се она изводи имају огроман значај. Маневар и повлачење јединица има својих граница, а докле ће се која јединица повлачити могу одређивати — у оквиру одређених задатака и ситуације — искључиво самостални команданти. Тако, док једна јединица изводи маневарску одбрану — догле њени делови могу бити у веома различитим ситуацијама — неки могу изводити маневарску одбрану, а неки чак и нападати. Стога и аутор са правом констатује да је са порастом наших јединица, са завођењем све веће технике „територија почела да игра све већу улогу“ (184), али једновремено не би требало схватити да територија парализира маневар, већ да је увек жива снага „одлучујући“ елемент, с тим да „територија стоји са њом у тесној узајамној вези, као база са које се изводе покрети тих снага, удари и сами маневри“ (105).

Према томе, у извесним ситуацијама у току НОБ били смо „слободни“ у односу на територију, некада смо напустили једну, али смо у исто време освајали другу територију, а када су наше јединице нарасле, везаност за територију је била већа. Међутим, и из примера НОБ, и из примера Српске и Црногорске војске 1915 године, може се уочити да претежну важност има очување живе силе, јер се њеним очувањем може постићи победа над непријатељем, а крутим чувањем територије може се уништити жива сила — најважнији елемент рата (случај Паулуса под Стаљинградом 1943 године и др.).

Анализирајући одбрану коју нам је аутор у својој студији са пуно познавања изнео, а посебно маневарску одбрану — ми можемо из тих излагања уочити да и мале јединице могу успешно водити дуготрајну маневарску одбрану противу знатно јачег непријатеља (случај 7 ударне дивизије у Четвртој непријатељској офанзиви, 3 ударне дивизије у августу 1944 године, 15 и 18 дивизије 1945 године у Сухој Крајини и Кочевском Рогу и др., као и низ примера из борби Српске и Црногорске војске у Првом светском рату, посебно у 1914 и 1915 години). Ту се може уочити да се успешне борбе у маневарској одбрани могу водити на великом пространству — на широком фронту и великој дубини, да је маневарска одбрана проткана низом противнапада малих јединица до противудара великим јединицама, и да ће поједине јединице у извесном моменту на појединим правцима прећи

у позициону одбрану да би тиме омогућиле да на погодном правцу и моменту друге јединице пређу у противнапад (противудар или противофанзиву).

У својим излагањима аутор је потврдио богато искуство да морално-политички чврсте јединице, које воде смели и вешти команданти, могу водити дуготрајне и успешне одбранбене борбе, независно од надмоћности непријатеља у броју и техници, вешто користећи земљиште и маневар, и створити повољне услове да се преласком у напад туче непријатељ.

Заједничко искуство наших народа из Првог и Другог светског рата, аутор је правилно истакао. Оно се углавном састоји у томе, да један народ, који је свестан зашто води рат, који зна да води ослободилачки рат, рат за независност своју, — може без обзира на његову бројност, јачину и ратну технику — наћи снаге не само да се одупре агресору и да му пружи отпор, него и да му вештим маневрима нанесе пораз, да га туче. Зар нема нешто слично између низа одбрана и офанзива 1914 и 1915 године Српске и Црногорске војске противу Аустроугарске, Немачке и Бугарске са низом одбрана и офанзива НОВ и ПОЈ у току НОБ. Зар нису те војске у оба рата и бројно слабије и слабо наоружане и без довољно муниције, хране и др. издржавале у дуготрајним борбама, наносиле ударце и коначно победиле непријатеља. Зар Српска војска није имала сличан поглед на територију као и ми у НОР-у. Бранила је територију, али када је видела да би „тврдоглавом“ одбраном могла и сама војска нестати, онда та мала Српска војска напушта територију — одлази преко планина Албаније — да би се поново појавила на Солунском фронту. Није ли се нешто слично збивало када су наше јединице напуштајући једну слободну територију стварале другу — нову нормално већу од прве — да би после тога биле јаче. Циљ и у једном и у другом случају био је очувати живу силу, а не територију, да би се добила коначна победа.

*

Читајући студију „Значај и снага маневра“ може се добити одговор на низ интересантних проблема, који су данас веома важни у даљој изградњи наше Армије, као што су: о значају морално-политичке снаге јединица у свим врстама и фазама маневра и борби; о позиционеј и маневарској одбрани и њихов међусобни однос; о нападу — посебно о нападу с хода на утврђена места; о значају иницијативе и еластичности нашег старешинског кадра у борби; о комбинованим дејствима са фронта и из позадине; о инфилтрацијама, итд. Овде се може добити и одговор на неке проблеме т.зв. „територијалног рата“.

У студији су додирнути проблеми односа снага, стварања и развој јединица ЈНА, планирање и руковођење, али детаљнија обрада ових питања, по моме мишљењу, излази из оквира ове студије.

Можда је у студији требало посветити мало више пажње маневру за пробој из окружења — мада је о овоме проблему већ доста писано у нашој штампи — и да је овај проблем разматран са аспекта

снаге маневра, како га је аутор у овој студији изнео, онда би се многи наши пробоји из окружења и малих и великих јединица, могли лакше разумети. Тада би се могло лакше уочити да борба у окружењу и пробој из окружења монолитних, добро руковођених и морално јаких јединица претставља само извођење једног маневра, истина сложенијег и под нешто тежим условима.

Стил је леп, а начин излагања интересантан. Можда је поједине историске примере требало краће описати, али, с друге стране, за оне читаоце који довољно нису упознати са тим догађајима — шири описи могу да буду и корисни.

Уз поједине историске примере дате су одговарајуће скице. Ове су лепо обрађене, али немају легенде, што ће прилично отежавати праћење догађаја — посебно онима који нису упознати са описаним историским догађајима. Поред тога, на неким скицама нису унета сва места која се спомињу у опису историских примера — но то су само технички недостаци.

*

Студија је у целини веома корисна и претставља рад у коме се по први пут, научним методама разрађује наша војна мисао, посебно наша стратегија и тактика у чему се и огледа њена велика вредност. Кроз њу се могу видети одлике нове Титове Армије, у којој је изражена чврстина јединица и народа, одлучност и храброст бораца и руководилаца, велика издржљивост у дуготрајним борбама; снажљивост и способност јединица и руководилаца за веома тешке и сложене маневре. У овој студији дато је право место и објашњена велика и пресудна улога Врховног штаба и друга Тита у НОР-у. Књига претставља допринос сређивању наших ратних искустава уопште, а посебно даје решење где се и како могу наћи снаге за борбу противу ратне технике. Ово је нарочито важно данас када поједине државе и блокови прете једни другима новом — разорном ратном техником.

Књига може бити веома корисна за активне и резервне официре, а и за шири круг грађанства — за оне који желе изучавати историјску прошлост наших народа.